

majd Béla foglyaként „ment engedelmesen megláncolva a királlyal.” A *Dorado kadét*-ban a három aspektust a falanghe, az anarchista-ultrabaloldali André társasága és a tábornok, Zalka Máté képviseli.

E két mű nemcsak szerkezetileg mutat rokonságot, hanem eszméileg is szorosan összetartozik, kiegészíti egymást. A főhős mindkettőben az eszme, a történelmi igazság mellé áll. De míg Hála János — részben a téma belső törvényei miatt — többnyire ösztönösen hanyódik-vetődik és a király hívei közé is kényszernek engedelmességgel kerül, addig Dorado kadét már tudatosan áll Zalka oldalára, és lehetőségeihez mérten tevőlegesen is segíti a tábornokot.

Igaz emberré válni csak igaz ügy szolgálatában lehet — sugallja a két mű, de emellett mindjárt ott van egy másik tétel is: az ilyen emberek helyzete nagyon-nagyon nehéz. Nemcsak a nyíltan szembenállással, hanem a barátnak álcázott ellenséggel is meg kell küzdeni, s ez utóbbiak legalább any-

nyira veszélyesek. Hála János is mély sebet kap tőlük, Dorado kadétot pedig kivégzik André emberei. Az igaz ügygel visszaélni ugyanolyan bűn és ugyanannyira káros, mint ellene szegülni.

Szükségképpen leegyszerűsítve adhattuk vissza a két mű eszmei-gondolati és szerkezeti lényegét. Mindez fordulatossá cselekményvitelen, plasztikus jellembrázoláson és tömör, puritán nyelvi stíluson keresztül realizálódik. A kötet harmadik kisregénye, a *Görög történet* szintén érdekes, olvasmányos mű. A Rómeó-Júlia téma modern szituációba illesztése külön érdekessége. Ez a történet azonban sokkal inkább érzelmességre, semmint gondolatosságra hajló, ezért jellegénél fogva erősen elüt a másik két írástól. Szerencsésebb lett volna elkerülni az együttes megjelenítést. Az *Örök ma-lom* eme diszharmonia ellenére is olyan könyv, ami méltó Galambos régebbi írói szintjéhez. (Szépirodalmi Könyvkiadó 1969.)

VÖRÖS LÁSZLÓ

MÉLIUSZ JÓZSEF: VÁROS A KÖDBEN

Méliusz három új könyve közül (az *Aréna* című verseskötet, az *Újhagyományért* címmel megjelent tanulmánygyűjtemény meg ez a regény) a *Város a ködben* szolgál legtöbb újsággal, pedig harminc évvel ezelőtt íródott. Nem a másik két könyv rovására írom ezt, hiszen az *Aréna* költője éppen e verseskötettel mutatta meg, hogy helye a magyar lírában sokkal jelentősebb, mint azt a kritikai visszhangtalanság mutatja, a tanulmányai közül meg a Korunk köréről, József Attiláról, Radnóti-ról, Kassákról, Komját Aladárról szólók a jelentős irodalomtörténeti munkák közé sorolhatók; néhány román, irodalmi vonatkozású esszéje az ismert művek újrafelfedezését sugallja, újraolvasásra sarkall.

Regénye mégis nagyobb hatással volt rám: az Osztrák—Magyar Monarchia vidéki magyar városának (Temesvár) regénye, a ferencjózsefi-korszak utolsó érájának, a polgári-katonatiszti haláltáncnak, az uralkodó nemzetből kisebbségi sorsba jutó magyarság történelmi illúzióvesztésének regénye; a háborúatlannak és öröknek hitt aranykor fölszíne alatt mutatja meg a durva nacionalista göggel élő kispolgári, katonatiszti világ látszatéletének visszaját.

A regény harmincévi szomorú kalandos úton jutott el a kiadásig; Istá-

polója (sőt: ötletadója!) Gaál Gábor volt, aki a pályakezdő szépirot szülőföldje és gyermekora világának írói földéretésére biztatta; gáncsolója egy seregnyi, történelmi eseménnyel is kapcsolatos kiadói óvatosság, papírhány és nem utolsósorban az ötvenes években a romániai magyar irodalomban is tért hódító sematizmus. Kéziratát Illyés Gyula, Dési Huber István, Szemlér Ferenc, Bölöni György és Darvas József olvasta örömmel, fölfedezéssel és próbálta kiadásra segíteni, sikertelenül: Nem csoda hát, ha Méliusz írói pályája nem e regénnyel indul az olvasó előtt, nem ezen az úton halad tovább, hiszen a sikertelenségek visszariasztják hasonló kísérletektől. Pedig ez az első regény a maga korában (s ma is még!) kiemelkedően új, egyedien jó mű volt, a hiányzó család- és történelmi regény arról a korszakról, amelyben nem tudott a magyar kispolgárság a történelem logikája szerint gondolkodni, élni, s törvénytörően bukott a monarchiával.

A mű késői méltatója és lektora, Szilágyi Domokos joggal emlegeti Miroslov Krleža nevét. Valóban, a *Zászlók* mellett Méliusz regénye a legjobb korszak a monarchia utolsó évtizedéről. A regény születésekor az induló író stílári hibáit nyesegetve minden olvasója fölemlgette, hogy föltű-

nően észrevehető Proust hatása, és maga az író sem tagadja ezt a regényhez mellékelte nagyon izgalmas „regény-történetben”, sőt magában a műben is föltűnik Proust neve. A kortársak érzékenysége e hatásra érthető volt, de ma már elvesztette bírálati erejét. Jogosságát ma sem lehet vitatni, hiszen az önmaga hangjára és világára akarja figyelmeztetni az író, aki azonban a jótékony hatást gyorsan levetkezi a műben, és az a rendkívül finom valóságslátás, mely a megélt és megértett korszak ítéletében, művé formálásában megnyilatkozik, ma már feledteti az irodalmi hatást, és a mű lényegére: az írói rátalálásra, a regény korhű rajzára és alakrajzainak remeklésére, a század eleji kisvárosi élet hangulatainak eleven megidézésére fordítja figyelmünket. Az írói rátalálásban Gaál Gábornak volt nagy szerepe: az író önmaga élményeire figyelmezteti, s a jó tanácsra hallgató Méliusz a korszak nagy változásait a maga hivatalnoki családjában mutatja meg ott, ahol maga is ösztönösen átélője volt mindannak, amit a 20. század első két évtizede jelentett a magyarságnak itt a magyar-román-

szerb városban. A gyermek élményei ezek, a felnőtt szemével megítélve és megértve: egy lélek rajza, egy öntudatosodó élet erősödő elidegenedése attól a világtól, amelyet ugyan belülről él, de amelytől mindig a menekedés lehetőségeit keresi.

A magyar vidéki városnak jelentős irodalma van nálunk, Méliusz a legjobbak közé sorolható. Az a sokszínűség, amellyel regényének alakjait jellemzi, írói erejének máig meghaladhatatlan teljesítménye. Az emlékező attitűd elemző stílusra készíti, ebben erős, és a gazdag eseménysort bő érzelmi és kritikai kommentár kíséri, mely mindig harmonizál hősenek rajzával.

A mű késői megjelenése nem lesz olvasói siker, vagy fölfedezés, mert mindössze 1180 példányban jelent meg magyar-román közös kiadásban. Ekkora példányszámmal aligha jut el az irodalmi körökön túli olvasókhoz. Pedig e regény szemnyitogató tanulsága nem elsősorban az irodalomtörténetnek szól kalandos kiadástörténetével, hanem a magyarság mindjobb önszemléletének, önismeretének. (Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1969.)

ILIA MIHÁLY

Karácsonyra
küldjön
külföldi ismerőseinek, rokonainak
könyvet

MÁR MOST

adja fel könyvajándékait,
hogy idejében megérkezzenek!

*Ifjúsági, szépirodalmi, ismeretterjesztő és szakkönyvek
gazdag választékával várják az*

Allami Könyvterjesztő Vállalat szegedi boltjai!

Móra Könyvesbolt

Kárász u. 5.

Idegen nyelvű Zeneműbolt

Kárász u. — Dugonics tér sarok